

Мельничук М.О.,

асистент кафедри правознавства

Вінницького національного аграрного університету

м. Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА В УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

Одним із пріоритетних завдань радянських органів охорони здоров'я УСРР на початку 1920-х рр. була організація заходів з охорони материнства і дитинства. Ще в лютому 1920 р. при місцевих ревкомах (виконкомах), в системі органів Наркомсоцзабезу, було створено секції охорони материнства і дитинства. Окрім заснування та розширення мережі закладів з охорони материнства і дитинства до їх завдань входили: забезпечення матерів речами вжитку та догляду за дітьми; пропагування освіти з гігієни вагітності в дородовому періоді та догляду за немовлятами; нагляд за виконанням вагітними, породіллями і матерями, які годували груддю немовлят, відповідних правил [6, с. 1].

Вже 30 квітня 1920 р. Раднарком УСРР видав постанову про передачу справи охорони материнства і дитинства від Наркомсоцзабезу до компетенції Наркомздоров'я та його місцевих органів. При цьому у компетенцію органів охорони здоров'я входило оформлення документів на отримання грошової допомоги матерям, які годують груддю, вагітним і породіллям, натомість її видачею займались органи Наркомсоцзабезу. Таким чином досягалася єдність всіх заходів, пов'язаних з охороною здоров'я матері і дитини, починаючи від допомоги породіллям і закінчуючи створенням мережі консультацій та ясел, в яких мати і дитина діставали лікувальну і профілактичну допомогу [5, с. 13].

Аналіз нормотворчої діяльності Всеукрревкому а згодом і Раднаркому УСРР початкового періоду свідчить про те, що в їхніх нормативних актах в достатній мірі було відображено забезпечення інтересів вагітних жінок, матерів і дітей. В першу чергу вони регулювали питання харчування, що було одним із

найважливіших завдань для органів влади. Зокрема, ретельно розроблялись положення про дитяче громадське харчування, в основу якого було покладено організацію їдалень при навчальних і виховних закладах, дитячих інтернатах, школах, дитячих садках. Крім шкільних їдалень, під загальним керівництвом Наркомпроду та за участю секцій дитячого харчування Наркомздоров'я формувалася система дитячих громадських їдалень загального користування. В свою чергу НКОЗ та його місцеві органи здійснювали медико-санітарний нагляд за дитячими їдальнями, школами та іншими дитячими закладами, в яких організовувалось дитяче харчування [1, с. 5-14].

Директиви подальшого розвитку охорони материнства та дитинства в УСРР були вироблені на I Всеукраїнському з'їзді відділів охорони здоров'я. Зокрема, делегати з'їзду прийняли розгорнуту резолюцію по доповіді Н.І. Малигіна, завідуючого відділом охорони материнства і дитинства НКОЗ УСРР «Про перспективні завдання охорони материнства і дитинства на Україні». З'їзд визнав за необхідне створити мережу закладів з охорони материнства і дитинства в УСРР по аналогії з лікувальною і шкільною, яка б ґрунтувалась на даних обліку дітей і матерів. Мережа материнських і дитячих закладів повинна була пов'язуватись з різними місцевими культурно-громадськими організаціями. При плануванні створення мережі дитячих закладів враховувався функціональний характер закладів. Так, заклади із закритою формою опікування, такі, як: будинки матері і дитини, приюти тощо визначались тимчасовими установами перехідного періоду. В той же час, орієнтовно-цільовими визначались заклади індивідуального відкритого опікування, такі, як: консультації, ясла, дитячі садки тощо.

Першочерговим завданням в галузі охорони материнства і дитинства делегати з'їзду визначили організацію громадського харчування. Окрім того, в рішенні з'їзду йшлося про створення у кожному повіті по два-три райони з лікарями-спеціалістами. Дільничні та санітарні лікарі за оплачуванним сумісництвом мали виконувати й роботу санітарно-гігієнічного характеру.

Дільничні лікарні та амбулаторні пункти також були зобов'язані надавати лікувальну допомогу дітям [8, с. 76].

З метою створення координаційного центру, 29 червня 1920 р. постановою РНК УСРР у структурі найвищого виконавчого органу було засновано Раду захисту дітей. Остання, через два тижні, своїм циркуляром повідомила про організацію відповідних губернських рад під керівництвом голів губвиконкомів. На ці органи покладалося завдання з акумулювання коштів для охорони здоров'я, харчування, постачання та виховання дітей.

З 27 листопада по 1 грудня 1920 р. в Харкові відбувся I Всеукраїнський з'їзд з охорони материнства і дитинства, в якому взяли участь делегати усіх регіонів республіки. З'їзд змушений був констатувати складне становище у даній сфері. Не вистачало засобів оснащення та устаткування, недостатньою була кількість кваліфікованого персоналу, здороввідділи на місцях не сприйняли належним чином діяльність органів охорони материнства і дитинства. З'їзд запропонував включити до органів охорони материнства та дитинства і представників сільського пролетаріату. З'їзд постановив, щоб призначення завідуючих секціями охматдиту узгоджувалося з жінвідділом, який виділяв робітниць на посади інструкторів секцій охматдиту. З числа робітниць з підприємств, установ, рудників та селянок обиралися члени комісій, створених при жіночих делегованих зборах, що виконували функції з охорони материнства та дитинства [2, с. 16].

За перший рік перебування при владі (на січень 1921 р.) більшовикам вдалося заснувати 264 заклади охорони материнства і дитинства, з яких 43 у великих губернських містах, а решта – у повітових центрах та невеликих містечках і лише окремі – в селах. В республіці нараховувалося також 58 консультацій, 13 молочних пунктів, 30 постійних ясел, 12 будинків матері і дитини, 6 будинків немовлят, 7 розподільників тощо. З усіх спеціалізованих закладів – майже половина були закритого типу [7, с. 11].

26-30 жовтня 1921 р. відбувся II Всеукраїнський з'їзд з охорони материнства і дитинства. На з'їзді з доповіддю «Чергові завдання охорони

материнства і дитинства на Україні» виступив Є.Д. Федер. Він відзначив стрімке збільшення в УСРР упродовж останніх півтора року кількості закладів з охорони материнства і дитинства. Проте, вказувалося, що не всі заклади в повній мірі виконували свої функції. Так, консультації нерідко набували характеру амбулаторій, ясла перетворювалися в заклади закритого типу, будинки матері і дитини – в родильні будинки тощо. Соціальній допомозі матері і дитині відводилось незначна увага, що знижувало ефективність роботи охматдиту [2, с. 23].

З переходом до нової економічної політики заклади охорони материнства і дитинства як і інші лікувальні заклади було переведено на місцевий бюджет. Це викликало передусім часткове скорочення закладів відкритого типу та пропорційне збільшення закладів закритого типу. Так, якщо упродовж 1921-1922 рр. кількість консультацій зменшилася від 123 до 62, а молочних кухонь від 51 до 25, то число закритих дитячих закладів було збільшено з 208 до 248. 25-29 липня 1922 р. в Харкові відбулась III Всеукраїнська нарада з охорони материнства і дитинства. В умовах ліквідаторських настроїв, нарада засудила будь-які думки трудящих щодо можливої реорганізації органів охорони материнства і дитинства. Така позиція обґрунтовувалася передусім існуванням високої дитячої смертності та зниженням демографічного приросту. Аналогічне рішення було зафіксоване також і в директиві ЦК КП(б)У, в якій доводилося про необхідність збереження закладів і органів охорони материнства і дитинства всіма можливими способами. Нарада порекомендувала НКОЗ розробити і затвердити постанови, які б регулювали діяльність закладів охматдиту, а також положення про санітарно-шкільний нагляд і організацію боротьби з дитячою смертністю [3, с. 114].

1923 р. виявився більш сприятливим для органів охорони материнства і дитинства. Окрім фінансування з державного та місцевих бюджетів, заклади охматдиту отримали неабияку підтримку з боку Центральної комісії допомоги дітям. Система охорони здоров'я дітей в УСРР на той час обслуговувала 435 тис. дітей, в тому числі 110 тис. – в інтернатах. Щоправда комісії, що

обстежували заклади охматдиту, відзначали неналежне їх устаткування і постачання [4, с. 7].

Станом на жовтень 1923 р. в УСРР нараховувалося 28 дитячих санаторіїв, з них 13 діяли на постійній основі, а 15 – посезонно. Санаторні ліжка по губерніям розподілялися наступним чином: у Київській – 640, Харківській – 472, Подільській – 200, Чернігівській – 100, Волинській – 156, Донецькій – 65, Одеській – 200, Полтавській – 210 ліжок. Наприклад, протягом літнього сезону 1923 р. санаторії змогли обслужити 2694 хворих дітей. З них 53% були діти колишніх безпритульних, інші – діти робітників. Також було проведено кампанії по зміцненню дитячих закладів [4, с. 34].

Отже, на початку 1920-х рр. радянськими органами влади було проведено цілий комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на створення системи охорони материнства та дитинства в УСРР.

Список літератури

1. Баткіс Г. А. Перші кроки будівництва радянської охорони здоров'я на Україні (1918–1922). / Г. А. Баткіс. – К.: Держвидав УРСР, 1964. – 47 с.
2. Гецов Г. Б. Охорона материнства і дитинства. / Г. Б. Гецов. – К.: Держвидав, 1926. – 150 с.
3. Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України 1923–1928 років. – Харків, 1928. – 150 с.
4. Звіт робітничо-селянського уряду України за 1923–1924 роки до ІХ Всеукраїнського з'їзду Рад робітничо-селянських, червоноармійських депутатів. – Харків, 1925. – 49 с.
5. Охорона здоров'я в УРСР: Основні закони та урядничі розпорядження / За ред. М. Спаського. – Київ – Харків:Медвидав, 1932. – 260 с.
6. Работа в сфере Охматдета // Звезда. – 1921. – 9 июля.
7. Федотова О. Охорона материнства і дитинства на Україні. / О. Федотова – Харків: Наукова думка, 1930. – 32 с.
8. Хорош И. Д. Первые годы развития здравоохранения на Украине. (1918–1920). / И. Д. Хорош. – К.:Госмедиздат УССР, 1963. – 208 с.